

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

Скорнякова Юлія Борисівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування,
Запорізький національний університет*

Мороз Лариса Іванівна

*студентка,
Запорізький національний університет*

Важливим чинником післявоєнного відновлення та сталого розвитку України є системне формування соціально-відповідального середнього класу суспільства, економічною основою якого є малий та середній бізнес. Малі підприємства є важливою складовою економіки розвинутих країн, зміцнюючи її конкурентні переваги, у тому числі стимулюючи зайнятість та розвиток місцевих громад. Незважаючи на переваги гнучкості та державну підтримку, підприємства малого бізнесу є більш вразливими до впливу зовнішнього середовища, ніж великий бізнес, а тому потребують якісного та креативного управління. Прийняття дієвих управлінських рішень в свою чергу потребує відповідної інформаційної підтримки, що і актуалізує питання організації якісної системи відображення в обліку діяльності малих підприємств з метою надання відповідної інформації користувачам, у тому числі зовнішнім через механізм фінансової звітності.

Системна організація облікового процесу на будь-якому підприємстві пов'язана із розробкою і впровадженням облікової політики, якою відповідно до норм Закону України № 996-XIV від 16.07.1999 р. «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» визнається «сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання звітності» [1].

Основні елементи процесу формування та впровадження облікової політики малого підприємства із розкриттям зовнішніх та внутрішніх факторів впливу представлені на рисунку 1.

Формування облікової політики здійснюється менеджментом (або аутсорсером на його замовлення) під контролем власників із дотриманням норм та обмежень чинного законодавства та із врахуванням особливих характеристик підприємства, у тому числі масштабу діяльності, чого вимагає принцип раціональності, відповідно до якого «побудова облікової політики має здійснюватися з позиції врахування розмірів підприємства і масштабів його діяльності» [2, с. 132].

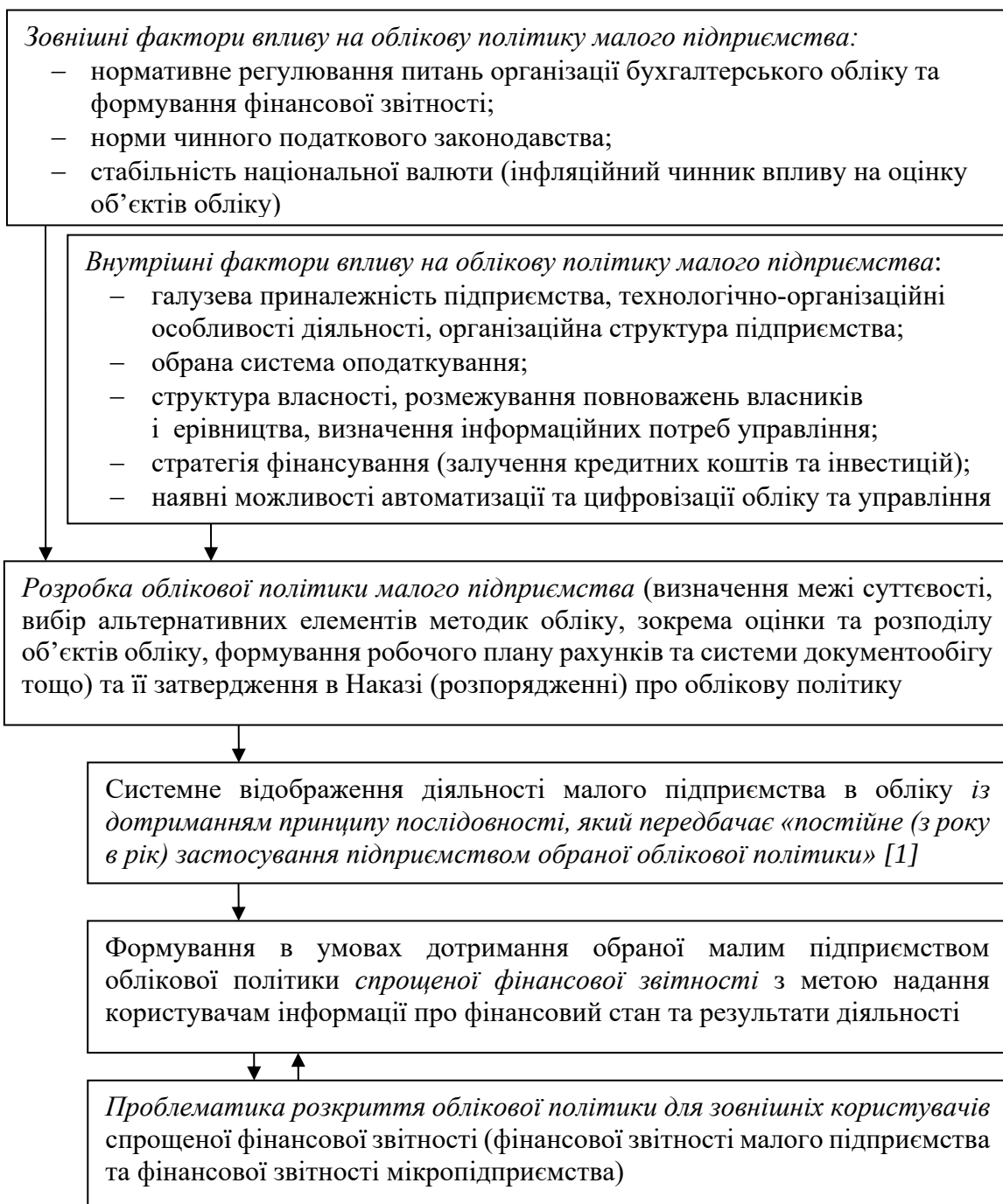

Рис. 1. Формування та впровадження облікової політики малого підприємства

Джерело: авторська розробка

Серед найбільш помітних елементів нормативно-правового регулювання, що впливають на облікову політику малих підприємств, варто зазначити критерії ідентифікації малих підприємств і мікропідприємств відповідно до норм ст. 2 Закону України № 996-XIV, порядок формування спрощеної фінансової звітності відповідно до норм НП(с)БО 25, можливість застосовувати спрощений План рахунків бухгалтерського

обліку (що не є обов'язковим і не набуло поширення на практиці), а також окремі спрощення організації бухгалтерського обліку, передбачені для п. 7 НП(с)БО 25 «Спрощена фінансова звітність» для мікропідприємств і непідприємницьких товариств [3], які не є обов'язковими і можуть бути прийняті лише у разі рішення про їх доречність на рівні конкретного підприємства.

Важливим чинником, що впливає на формування облікової політики малих підприємств, є обрана система оподаткування, адже певна частина таких підприємств має відповідно до норм чинного податкового законодавства вибір – бути платником податку на прибуток або застосовувати спрощену систему оподаткування, за принципами якої сплата єдиного податку звільняє від оподаткування прибутку.

Вибір багатьох елементів облікової політики для платників податку на прибуток є компромісом між намаганням підвищити оптимістичність оцінки фінансових результатів та вартості активів і відповідно фінансового стану (інвестиційної привабливості та кредитоспроможності) і намаганням оптимізувати податкове навантаження в частині податку на прибуток. Так, останньому сприяє використання прогресивних методів амортизації або застосування методу середньозваженої собівартості для оцінки вибуття запасів в умовах інфляції, але одночасно це песимізує облікову оцінку фінансових результатів і фінансового стану в порівнянні із використанням прямолінійного методу амортизації у перші періоди експлуатації необоротних активів і методом ФІФО для оцінки вибуття запасів. Таким чином, для підприємств – платників податку на прибуток суперечливість цілей і необхідність пошуку компромісу певним чином забезпечує формування зваженої облікової політики.

Варто зазначити, що певна частина малих підприємств – платників податку на прибуток мають ширші в порівнянні з іншими можливості впливу на рівень оподаткування прибутку через формування облікової політики, адже згідно із п. 134.1.1 ПКУ «для платників податку, у яких річний дохід від будь-якої діяльності (за вирахуванням непрямих податків), визначений за правилами бухгалтерського обліку за останній річний звітний період не перевищує сорока мільйонів гривень, об'єкт оподаткування може визначатися без коригування фінансового результату до оподаткування на усі різниці ... , визначені відповідно до положень цього розділу» [4]. Відповідно такі підприємства можуть додатково впливати на податкове навантаження через встановлення вартісної межі розмежування основних засобів та малоцінних необоротних матеріальних активів або в площині формування резерву сумнівних боргів.

Надзвичайно цікавим питанням є особливості формування облікової політики малих підприємств – платників єдиного податку. Такі

підприємства не зацікавлені у обліковій мінімізації оцінки прибутку в площині оптимізації оподаткування (адже зобов'язання з єдиного податку визначаються виходячи з розміру отриманих доходів, а не прибутку), відповідно загострюються ризики того, що під час формування облікової політики вибір серед альтернативних методів обліку буде повністю сконцентрований на питанні максимізації облікової оцінки прибутку і відповідної оптимізації оцінки фінансового стану за даними фінансової звітності. Вірогідність такого підходу є проблемою насамперед для зовнішніх користувачів фінансової звітності (кредиторів, зовнішніх інвесторів тощо), що актуалізує проблематику обов'язкового розкриття облікової політики малих підприємств для зовнішніх користувачів. Останнє не передбачене чинним вітчизняним законодавством, але в той же час складно не погодитися із думкою С.М. Семенової і О.М. Шпирко, які звертають увагу на те, що «було б справедливо вимагати навіть від малих та мікропідприємств розкривати стисло ключові аспекти обраної облікової політики у примітках до річної фінансової звітності, оскільки інформація, яка міститься в ній може вплинути на рішення користувачів» [5, с. 103].

Підсумовуючи, варто зазначити, що в сучасних умовах особливої актуальності набувають не лише питання формування якісної облікової політики малих підприємств, а і розкриття такої політики для зовнішніх користувачів фінансової звітності з метою надання інформації для оцінки впливу складових облікової політики на показники звітності, що є важливим в площині обґрунтування виважених управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. Дата оновлення: 01.04.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення 04.05.2026).
2. Гоголь Т.А. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємств малого бізнесу : монографія. Чернігів : Видавець Лозовий В.М., 2014. 384 с.
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність» : Наказ Міністерства фінансів України від 25.02.2000 р. № 39. Дата оновлення: 23.12.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00#Text> (дата звернення 04.05.2026).
4. Податковий Кодекс України : Закон України від 02.12.2011 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 15.04.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 04.05.2026).
5. Семенова С.М., Шпирко О.М. Облікова політика малих підприємств в Україні та Німеччині. *Збірник наукових праць ДУІТ. Серія «Економіка і управління»*. 2019. Вип. 46. С. 95–108.